

Bøger er ren overlevelse

Litteratur er en social simulator. Ifølge evolutionsteorier er der overlevelse i at lytte til andres fortællinger, fordi de gør os klogere og styrker vores evne til at begå os socialt.

Hvad sker der med os, når vi læser litteratur? Det spørgsmål manglede svar, mente Lars Theil Münster, der som litteraturvidenskabsmand ikke synes, litteraturvidenskaben leverer (hele) svaret. Derfor har han i bogen *Det læsende menneske* også søgt svar i andre fagtraditioner på: *hvorfor vi læser, hvordan vi læser, og hvad vi får ud af at læse?*

- Jeg har som mange andre en intuitiv fornemmelse af, at det er enormt meningsfyldt at læse og blive opslugt af en bog, mens man sætter parentes rundt om verden. Det kan føles som det bedste, man kan bruge sin tid på. Jeg ville gerne undersøge,

”Det kan jo virke paradoksalt at engagere sig så følelsesmæssigt med noget, man godt ved, ikke er sandt.”

hvorfor det føles så rigtigt. Det kan jo virke paradoksalt at engagere sig så følelsesmæssigt med noget, man godt ved, ikke er sandt, men fiktion, siger Lars Theil Münster, der er cand. mag. i litteraturvidenskab og har arbejdet med kultur, læsning og medievaner i Kulturstyrelsen, Danmarks Radio og på Københavns Universitet.

SOCIAL SIMULATOR

Et sted, han har fundet et ret basalt svar på spørgsmålet *hvorfor vi læser*, er i evolutionsteoriene. Her er svaret overlevelse.

- Evolutionen favoriserer de træk, der er vigtige for en arts overlevelse. Hvis man følger det spor, er menneskets æstetiske adfærd, lysten til at engagere sig i fiktive fortællinger, behovet for at udsmykke dets omgivelser og sig selv, danse eller spille musik – i det hele taget udtrykke sig kreativt – en evolutionær fordel, ellers ville naturen ikke have tilladt, at vi stadig har den, siger Lars Theil Münster.

I takt med at mennesket for omkring 70.000 år siden begyndte at leve i større og større grupper, blev det vigtigere at kunne aflæse andre og forstå de sociale dynamikker for at navigere socialt.

Forskning viser, at der i den periode skete afgørende ændringer i menneskets hjernestrukturer – kaldet den kognitive revolution – som gjorde mennesket i stand til at have et sprog og samarbejde. Og fortællingerne blev en måde at formidle og lære de komplekse skrevne og uskrevne regler i gruppen på.

- En slags social simulator, der gør os klogere på andre menneskers bevæggrunde og moralske vurderinger, siger Lars Theil

Münster, der mener, det er den samme effekt, der gør sig gældende, når vi læser litteratur i dag. Litteraturen træner os i at aflæse andre, forstå deres bevæggrunde og se verden fra deres perspektiv, fordi vi lader som om, at vi er en anden, mens vi læser, og dermed udvider vores erfaringer.

Selvom læsning ikke er kritisk for vores overlevelse i dag - som fortællinger var det for fortidsmennesket - fordi vores sociale univers er reguleret, så kan man stadig argumentere for, at det gør os stærkere som individer og mere socialt kompetente at kunne sætte os i andres sted og se tingene fra flere perspektiver.

Et konkret eksempel er medicinstudiet på Syddansk Universitet, hvor faget narrativ medicin med læsning af skønlitteratur om at være patient eller pårørende skal styrke lægernes indlevelse.

STYRKER DEMOKRATI

Dokumentationen af den effekt af læsning - at sætte sig i en andens sted - er også en del af det psykologiske forskningsfelt med betegnelsen *Theory of mind*.

- Forskerne er enige om, at der for eksempel er en sammenhæng mellem læsning af

skønlitteratur og empati. Uenighederne går mere på, hvor stor effekten er, om den er længerevarende, eller om den knytter sig til den specifikke læsning, siger Lars Theil Münster.

I et psykologisk eksperiment har man målt, om litteratur kunne mindske fordomme over for minoriteter. Hypotesen var, at når læseren »mentalt simulerer«, at de ting, de læser om, sker for dem selv, så kan det have direkte effekt på måden, man ser på sig selv og andre. Et forsøg dokumenterede for eksempel, at læsere blev mere optaget af rettigheder for mellemøstlige kvinder efter læsning af bøger, der beskriver forholdene for de kvinder.

I et andet forsøg viste litteraturen sig direkte som adfærdsendrende. Her satte man studerende (uden at de vidste, at det var et forsøg) til at læse en bog, hvor hovedpersonen havde store udfordringer med at afgive sin stemme til et demokratisk valg. Bagefter sammenlignede man de studerendes stemmeprocent med en kontrolgruppe, og den var væsentlig højere.

- Der er selvfølgelig mange faktorer, der kan spille ind på menneskers adfærd i forhold til forsøg, der foregår i et laboratorium, men det er positivt, at man er begyndt at se læsning fra nye vinkler og gennem nye optikker. Interessen i almindelige menneskers læsning af almindelig litteratur har hidtil ikke haft litteraturvidenskabens interesse, siger Lars Theil Münster.

Nu er der flere takter i den retning, for eksempel det femårige litteraturprojekt, *Uses of Literature: The Social Dimension of Literature*, på Syddansk Universitet med den amerikanske professor Rita Felski som frontfigur, hvor fokus er på læsnings

- Færre læser måske nok, men litteraturfestivaler, læse- og skriveklubber, oplæsning og forfatterarrangementer vokser. Så den sociale dimension af litteraturen udvider sig, siger Lars Theil Münster.

FOTO PRIVAT

”Forskerne er enige om, at der for eksempel er en sammenhæng mellem læsning af skønlitteratur og empati.”

virkning, men hidtil har vi ikke haft en litteratursociologisk tradition i Danmark.

LITTERATUR HAR VÆRDI I SIG SELV

Litteratur kan også bryde social arv, mener Lars Theil Münster.

I projektet *Læs for Livet*, der donerer bogsamlinger til institutioner med anbragte børn, bruges læsning som social intervention, fordi læsningen gør en forskel, både i forhold til at forstå sig selv og ikke føle sig alene, og fordi al uddannelse starter med at kunne læse.

Lars Theil Münster ønsker dog ikke, at litteraturen spændes for bestemte dagsordner. Han holder fast i, at kultur og litteratur har en værdi i sig selv, blot fordi det findes.

- Faren er, at læsning og litteratur bliver et instrument til at opnå bestemte mål, men hvad nu, hvis vi finder ud af, at vi for eksempel bliver endnu mere empatiske af at se tv-serier eller spille computerspil, så mister vi det argument. Litteratur har en værdi i sig selv, fordi det nu en gang er en af menneskets måder at udtrykke sig på om, hvordan det er at være menneske. Vi må for eksempel ikke begynde at læse mindre lyrik eller eksperimenterende prosa, fordi vi bliver for bevidste om, hvilken

type litteratur der for eksempel skaber mest empati hos læseren, siger Lars Theil Münster, der understreger, at det er en god udvikling, at vi er blevet opmærksom på litteraturens potentiale uden for det traditionelle litteraturkredsløb.

- For eksempel kan bøger skrevet med ét formål gøre masser af godt. Det kan være bestillingslitteratur om særlige problematikker eller som novellekonkurrencen: *Når jeg kommer ind ad din dør*, under kampagnen *Danmark Læser*, hvor en række forfattere skrev med udgangspunkt i sosu-assistenters univers for at få flere af dem til at læse.

En reel bekymring er dog, at det ikke er en selvfølge, at vi er en læsende befolkning. For eksempel viser undersøgelser, at elever i 5.-6. klasse læser mindre end tidligere.

- Hvis vi er seriøse om, at læsning er vigtigt for et samfund, så skal bøger altid være tilgængelige i børns liv - i skolen, i hjemmet og på biblioteket. Den fysiske bog er stadigvæk litteraturens primære medium, så den skal have en fremtrædende plads, siger han og tilføjer, at bibliotekarer og bibliotekerne gør det godt, men skal han give et råd, så skal de have læsning og litteratur som omdrejningspunkt for alt, hvad de laver.

God litteratur udfordrer

Grunden til, at bøger er gode som social simulator, er blandt andet, at vi bruger flere dele af hjernen, når vi læser, end når vi for eksempel ser film, fordi vi skal udfylde de tomme pladser mellem linjerne, ifølge Lars Theil Münster, hvis definition af god litteratur er hentet fra forfatteren Salman Rushdie: »God litteratur reproducerer ikke fordomme, men skildrer mennesket i al dets ambivalens. Intet menneske er kun godt eller ondt.«

- Litteratur må ikke blive stereotyp sådan som visse typer krimier, der kan have en tendens til på forhånd at definere, hvem der er helt og skurk, for hvis karakterernes menneskelighed ikke udfoldes, så mister man muligheden for at få udfordret sine fordomme og nemme antagelser. Det er litteraturens fornemmeste præstation, at man som læser tager et andet menneskes liv på sig i en periode, overskrider sig selv og får såkaldte erstatningserfaringer, der gør, at vi kan vokse som mennesker, siger Lars Theil Münster.

Anmelder Lars Bukdahl kom i en litterær debat i Weekendavisen, da en lesbisk forfatter ikke mente, han var i stand til at anmelde hendes bog, fordi hans udgangspunkt var et helt andet.

- Men det kortslutter jo alting, hvis vi godtager, at vi ikke kan sætte os i andres sted, fordi vores udgangspunkt er radikalt anderledes. Det er netop det, fortællingerne hjælper os med.